

Слободан Ђорђевић

НАЈСТАРИЈИ СПОМЕНИК РАШКЕ ШКОЛЕ

ЈОВАН НЕШКОВИЋ: »ЂУРЂЕВИ СТУПОВИ У СТАРОМ РАСУ«
Завод за заштиту споменика културе, Краљево 1984.

Већ више од осам стотина година силуета манастира Св. Ђорђа доминира широким пространством речних долина Рашке и Дежеве. Одавно су умукла звона са високих кула на западном делу цркве јер су и куле одавно изгубиле своју првобитну висину и облике, али је манастиру остао назив Ђурђеви Ступови који је по кулама добио (од старословенског СТУЛПЪ — кула, дакле »Ђурђеве куле«, односно »Кула Св. Ђорђа«). Током осам столећа силуета манастира и цркве Св. Ђорђа више пута се мењала, зависно од историјских прилика. Те су промене биле различите врсте, некад велике и нагле, некад постепене, готово не приметне. Било их је прадијелских, као и рушилачких.

Књига »Ђурђеви Ступови у Старом Расу« која се ове јесени појавила прати ове промене од саме изградње монументалне Немањине задужбине (1170/71. године) па све до наших дана, дајући одговоре на мноштво питања која су се укрштала око овог изузетно значајног споменика српског средњовековног градитељства. Ширина приступа и, нарочито, продубљеност и сигурност научног и архитектонског метода којим је аутор књиге проникао у многе историјске а пре свега градитељске тајне Ђурђевих Ступова, чини ову књигу изузетним доприносом овој врсти литературе у нас. Ђурђеви

Ступови су добили монографију какву заслужује.

Аутор књиге, др Јован Нешковић, истовремено је и аутор последњих градитељских промена које су се догодиле у комплексу Ђурђевих Ступова. Наиме, манастир је од аустротурских ратова у XVII веку остао напуштен те је готово три столећа, све до 1947. године, када су изведени први конзерваторски радови, трајало његово пропадање и рушење. Доцније, почев од 1960. године, током трогодишњег рада Народни музеј из Београда је започео систематска археолошка истраживања. Већ тада је, као архитект у екипи Народног музеја Ј. Нешковић започео послове на изради документације и проучавању архитектуре Ђурђевих Ступова. После прекида од неколико година, 1968. године Завод за заштиту споменика културе из Краљева организује наставак археолошких истраживања и израду пројеката за радове на заштити и презентацији целокупног манастирског комплекса. Тада је и Ј. Нешковић наставио свој већ започети посао који је, ево, тек недавно доведен до краја. У међувремену, романични и мистични обриси рушевина цркве Св. Ђорђа променили су свој облик а истод затрављеног шута појавио се низ грађевина негдашњег манастира.

Све је то изведено по пројектима и руковђењем аутора књиге те зато она представља неку

врсту завршног акорда у сложе-
ној композицији тражења и от-
кривања не само научних рес-
ра које овај споменик садржи,
већ и свеколике његове озбиљне
и уздржане естетике и узбудљиве
тајновитости. Рад на овој књизи
је августа 1982. године одбрањен
као докторска дисертација на Бео-
градском универзитету.

ПРЕГЛЕД
ОКТОБРА

Централно место у књизи за-
узима, разуме се, црква Св. Ђорђа.
Појава ове грађевине озна-
чила је утврђивање власти Сте-
фана Немање на престоу вели-
ког жупана Србије и обележила
настанак нове архитектонске стил-
ске групе, познате под називом
»Рашка школа«. Тражећи изворе
монументалне, сакралне архитек-
туре којој, поред цркве Св. Ђорђа
у Расу, припада и Студеница,
Жича, Сопоћани, Ариље, Градац,
Бањска, Дечани и други сачу-
вани или срушени споменици,
аутор своју књигу почиње ана-
лизом градитељске активности у
средњовековној Србији XII века,
штављајући је у контекст друшт-
вених прилика тог времена уз
јасно и сигурно коришћење по-
знатих историјских одредница
које се, непосредно или посред-
но, односе на цркву и манастир
Ђурђеви Ступови. Истовремено,
аутор користи и сопствена от-
крића и запажања у погледу осо-
бености локације манастира, хро-
нологије изградње, стилских и
типолошких карактеристика и
других сличних инструмената за
што боље осветљење његове ис-
торије. Тако су се, већ на по-
четку књиге, уз познате податке
из Немањиних биографа и дру-
гих историјских извора, нашли
и цртежи лунете западног пор-
тала цркве са очуваном годином
њеног завршетка, као и други
резултати археолошких истражи-
вања.

Међутим, тек следећа поглав-
ља (»Архитектура и првобитни
изглед цркве Св. Ђорђа«, »Мере
и размаравање грађевине. Анализа
поступка пројектовања и изво-
ђења«, »постанак и порекло ар-
хитектуре Св. Ђорђа« и »Архи-
тектура манастирских грађевина«)
проводи читаоца кроз средиште
истраживачког и стваралачког
поступка којим аутор суверено
влада. Пут води од анализе пла-
на, просторног скопа и поједи-

них елемената грађевине, преко
истраживања пропорционалних
односа и старих мера до ана-
лизе сродних грађевина широм
западне Европе, нарочито Ита-
лије, затим Византије и Блиског
Истока и ауторовог закључка о
постанку и пореклу цркве Св.
Ђорђа. Идући тим путем, обеле-
женим са 130 сјајно урађених
цртежа и 218 фотографија не
сазнаје се само, рецимо, да је
Немањин протомајстор најверо-
ватније био из северне Италије
или јужне Француске већ се са-
знаје укупност односа и утицаја
између романичке архитектуре
Запада и централних, куполних
грађевина Византије и хришћан-
ског оријента. Ђурђеви Ступови
у таквим струјањима налазе сво-
је логично место и врше свој
благотворан утицај на развој орп-
ске средњовековне архитектуре.

Књиге овакве врсте, у недоста-
тку историјских извора и других
података, најчешће садрже при-
личан број разноврсних хипоте-
за и теорија које треба да на-
говесте могуће правце даљег ис-
траживања, али су те хипотезе
доста често засноване на субје-
ктивном односу писца према те-
ми којој се бави. Тако је чак
и Милоје Васић чинио погрешне
претпоставке баш у случају цр-
кве Св. Ђорђа и њених кула за
које је био готово сигуран да су
призидане доцније, у време кра-
ља Драгутина. У својој књизи
Ј. Нешковић своди хипотезе на
најмању могућу меру а и када
их износи, онда су оне чврсто
засноване. Такав однос аутора
према објекту који проучава још
боље се види на примеру ње-
говог става према рестаурацији
цркве и других грађевина у
комплексу. Нигде није вршена
реконструкција која би се засни-
вала на аналогијама, сем у из-
ради макете цркве. Књига, да-
кле, садржи и додатак који у
кратким цртама објашњава по-
ступак делимичне рестаурације
цркве и других грађевина у ком-
плексу.

Оваквим својим одликама, као
и многим овде неспоменутих,
књига »Ђурђеви Ступови у
Старом Расу« улази у сам врх
наше литературе о средњовеков-
ном градитељству.